

Kielitaito – avain moneen lukkoon

Maahanmuuttajien näkemyksiä kotoutumisen onnistumiseen vaikuttavista tekijöistä

Sanna Karayilan & Anna Wallin & Raisa Harju-Autti & Jari Eskola

Johdanto

Ihmisten liikkuvuus on lisääntynyt useista eri syistä maailmanlaajuisella tasolla. YK:n arvion mukaan vuonna 2015 oman synnyinmaansa ulkopuolella eli noin 244 miljoonaa ihmistä (UN 2017). Suomessa ulkomaalaistaustaisen väestön osuus on kasvanut 0,8 prosentista 6,2 prosenttiin vuosina 1990–2015 (Tilastokeskus 2017). Kotoutumiseen tarvittavat resurssit ja kotouttamiselle asetetut vaatimukset ovatkin muuttuneet vuosien saatossa tulijamäärien kasvaessa. Ensimmäisten muutaman sadan hengen erinä hallitusti Suomeen saapuneiden chileläisten ja vietnamlaisien pakolaisten (Railo 2012, 425–426) kotoutumisprosessi on varmasti eronnut suuresti nykypäivän kotoutujien kokemuksista. Kotoutujien määrällisen kasvun lisäksi tulijoiden joukko on yhä heterogeenisempää; kotoutettavien koulutukselliset, tiedolliset, taidolliset, etniset ja uskonnolliset taustat ovat yhä monimuotoisempia, minkä lisäksi osa tulijoista on saattanut joutua käymään läpi hyvinkin traumaattisia kokemuksia. (Tiilikainen 2007.)

Tulijoiden heterogeenisuudesta huolimatta hyvän kotoutumisen määritelmät ja vaatimukset kuvataan suhteellisen samankaltaisina lähteestä riippumatta. Useimmiten korostetaan kielitaidon, työllistymisen tai muun aktivoitumisen, sekä sosiaalisten verkostojen tärkeyttä. (Esim. Laki kotoutumisen edistämisestä 2017; Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 493/1999; Opetushallitus 2017; Alitolppa-Niitamo,

Fågel & Säävälä 2013.) Tästä yksimielisyydestä huolimatta kotoutumisessa kohdataan usein haasteita. Valitettavan usein hyvän kotoutumisen tärkeys paljastuukin vasta epäonnistuneita integraatioprosesseja tarkasteltaessa. Epäonnistunut kotoutuminen on aina yksilöllinen tragedia, mutta sillä on usein myös yksilöä laajempia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Esimerkiksi Ranskassa on koettu muslimien rajuja mielenilmauksia, ja Saksaan aiemmin saapuneet turkkilaiset maahanmuuttajat ovat jääneet kielitaidottomina yhteiskunnan ulkopuolelle. (Ks. esim. Borchard 2012; Wihtol de Wende 2012.)

Maahanmuuton tärkein motiivi on usein henkilökohtainen: tavoitteena on parantaa tulijan elämäntilannetta sosiaalisesti, taloudellisesti tai turvallisuustilanteen osalta. Näistä motiiveista huolimatta suuri osa tulijoista kohtaa haasteita kahden tai useamman kulttuurin yhdistämisessä. (Sam & Berry 2006, 2; Schubert 2013, 64.) Tulijoiden yksilölliset, sosioekonomiset ja psykologiset tekijät (Schubert 2013, 64) sekä se, kuinka kulttuurien yhdistäminen onnistuu, vaikuttavat kotoutumisen onnistumiseen. Kulttuurien kohtaamisesta johtuvia muutoksia kutsutaan *akkulturaatioksi*. Muutoksia voi tapahtua vain vuorovaikutuksen toisessa osapuolella, mutta yleistä on, että kohtaamiset vaikuttavat jollain tasolla molempiin osapuoliin. (Sam & Berry 2006.) Henkilön omaksuma *akkulturaatioasenne* kuvastaa puolestaan sitä, kuinka hän suhtautuu kahden (tai useamman) kulttuurin kanssa elämiseen (Berry, Kim, Power, Young & Bujaki 1989). Akkulturaatioasenteen vaikutukset näkyvät siinä, missä määrin yksilö haluaa pitäytyä omassa, aikaisemmassa identiteetissään ja kulttuurissaan, ja kuinka paljon hän on valmis olemaan kontaktissa valtaväestön kanssa, ja omaksumaan heidän tapojaan (Berry 2006, 33–38).

Kulttuuriset sopeutumisprosessit jaotellaan neljään erilaiseen akkulturaatiostrategiaan: assimilaatioon, integraatioon, separaatioon ja marginalisaatioon. *Assimilaatiostrategian* omaksunut henkilö haluaa sulautua valtaväestöön, ja häivyttää alkuperäisen kulttuurinsa, kun taas *integraatiossa* tulija yhdistää uutta ja vanhaa kulttuuria tasavertaisesti. *Separaatiossa* henkilö pitäytyy tiukasti omassa kulttuurissaan, ja vastustaa uuden kulttuurin omaksumista. *Marginalisaatiossa* tulija ei koe omakseen sen paremmin omaa, kuin valtaväestönkään kulttuuria, ja saattaa tämän vuoksi olla vaarassa jäädä kokonaan vallitsevan järjestelmän ulkopuolelle. (Berry 1984, 2006, 33–38.) Riippumatta

tulijan ”valitsemasta” strategiasta, kulttuurien yhdistämisen onnistumisella tai epäonnistumisella on aina vaikutuksensa myös kotoutumiseen (Liebkind 1994, 25–29; Sam & Berry 2006).

Akkulturaatiostrategiat voidaan tunnistaa myös eri maiden *kotouttamispolitiikoista*. Esimerkiksi Ranskassa kotouttamisessa on suosittu assimilaatiota (ks. Liebkind 1988), eli sulauttamispolitiikkaa, kun taas Britanniassa, Ruotsissa ja Suomessa kotouttaminen on perustunut multikulturalismiin, eli integraation periaatteelle. Kotouttamispolitiikat elävät myös kaiken aikaa ajassa, ja maiden sisäisen politiikan suuntaviivat saattavat ajoittain muuttua. Euroopassa on viime vuosina alettu kritisoida yhä enemmän multikulttuurista politiikkaa, ja korostaa maahanmuuttajien valtakulttuuriin sopeutumisen tärkeyttä. (Saukkonen 2013b, 81–90.) Suomalainen kotouttamispolitiikka on suhteellisen lyhyestä maahanmuuton historiastaan huolimatta muotoutunut intergraatiostrategiaa kannattavaksi, ja maahanmuuttajien oman kulttuurin ylläpitoa tukevaksi – ainakin puheen tasolla (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010; Opetushallitus 2017; Saukkonen 2013a; Uskonnonvapauslaki 453/2003). Vaikka suomalaisesta maahanmuutosta käytävää keskustelua leimaa usein stereotyyppinen ajattelu maahanmuuttajista vain kouluttamattomina pakolaisina (Railo 2012, 443), voidaan Suomi lukea yhdeksi vähemmistöihin, ja niiden kulttuurisiin oikeuksiin myönteisimmin suhtautuvaksi, multikulttuurista politiikkaa harjoittavaksi maaksi Euroopassa MCP, Multiculturalism Policy index:n perusteella (Saukkonen 2013a, 116–119).

Ilmiönä siirtolaisuus ei ole uusi. Ihmiset ovat muuttaneet eri systä maasta toiseen kautta ihmiskunnan historian (Martikainen, Saari & Korkiasaari 2013, 23; Oudenhoven 2006, 163; Sam & Berry 2006, 1), ja myös tutkimusta siirtolaisista ja heidän kotoutumisestaan on tehty maailmanlaajuisesti paljon. Integraatiota voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta, kuten taloudellisesta, sosiaalisesta ja terveydellisestä. Kotoutumisen astetta ja onnistumista voidaan mitata tai määrittää monilla erilaisilla muuttujilla tai niiden yhdistelmillä, kuten työllisyyden, tulojen, kielitaidon, terveyden, ihmis- ja perhesuhteiden, etnisten ryhmien rajat ylittävien suhteiden, kansallisuuden ja äänestysaktiivisuuden perusteella. (Doerschler & Jackson 2010; Ersanilli & Koopmans 2010; Yaya 2016, 696.)

Siirtolaisuuden syyt ja siirtolaisiksi päätyvien ihmisten taustat muuttuvat kuitenkin kaiken aikaa, kuten myös vastaanottavien maiden tilanteet. 1970- ja 1980-luvuilla olosuhteet Suomessa, sekä tänne saapuvien maahanmuuttajien tilanteet ja määrät olivat aivan toisenlaiset kuin nykypäivänä. (Pitkänen, Kalekin-Fishman & Verma 2002, 56; Railo 2012.) Tästä syystä uudelle, aiheeseen liittyvälle tutkimustiedolle on jatkuvasti tarvetta, jotta sekä tulijat että vastaanottavat yhteisöt hyötyisivät mahdollisimman paljon toisistaan, ja toisaalta aiheuttaisivat mahdollisimman vähän ongelmia toisilleen.

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta tarkasteltuna maahanmuuttajien kotoutumisen tutkiminen on tärkeää, koska maahanmuuttajien asema Suomen työmarkkinoilla on osoittautunut epävakaaksi vielä useammankin vuoden oleskelun jälkeen. Lisäksi maahanmuuttajien työttömyysaste on pysynyt kantaväestöä korkeampana taloudellisesta tilanteesta riippumatta. Vaikuttaa siltä, että niin Suomessa kuin monessa muussakin jälkiteollisessa maassa maahanmuuttajat ovat taloudellinen puskuri, jota voidaan käyttää tasaamaan työvoiman tarvetta taloudellisissa muutoksissa. (Forsander 2003.) Tosin eräs maahanmuuttajien työllisyyslukuihin vaikuttava tekijä, naisten alhainen työllisyys, jää usein vähemmälle huomiolle. Vuonna 2014 tehdyn tutkimuksen (Nieminen, Sutela & Hannula 2015) mukaan ulkomaalaistaustaisten miesten työllisyysluvat olivat vain muutaman prosenttiyksikön heikompia kuin suomalaisten, kun taas ulkomaalaistaustaisten naisten luvut eroavat suomalaisista 17 %. Ulkomaalaistaustaisten naisten alhaisiin työllisyyslukuihin on katsottu vaikuttavan heidän huomattavan aikainen perheellistymisensä. Eräänä syynä maahanmuuttajien hankaluuksiin suomalaisilla työmarkkinoilla on myös nähty suhteellisen myöhään, vasta 1990-luvulla, tapahtunut käänne maahanmuuton lisääntymisessä. Ennen 1990-lukua Suomesta lähti enemmän työvoimaa ulkomaille kuin päinvastoin. Historiamme alhaisen maahanmuuton maana on voinut osaltaan vaikuttaa siihen, että maahanmuuttajat on työmarkkinoilla koettu ennemminkin taakkana kuin resurssina. (Forsander 2003; Railo 2012.)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella maahanmuuttajien käsityksiä siitä, millaiset tekijät ovat yhteydessä kotoutumisen onnistumiseen tai epäonnistumiseen. Tutkimuksen taustalla on kysymys siitä, miksi kotoutumi-

sen suhteellisen yksiselitteisistä, ja eri osapuolten samansuuntaisesti määrittelemistä tavoitteista ja vaatimuksista huolimatta kotoutumisessa kohdataan niin usein haasteita. Tarkastelemalla kotoutumiseen liitettyjä merkityksiä ja käsityksiä, tutkimuksella pyritään avaamaan tulevia tutkimustarpeita, sekä kehittämään kotoutumisprosessia paremmin maahanmuuttajien tarpeita vastaavaksi.

Tutkimusaineisto, menetelmät ja analyysi

Tutkimusaineisto ($N=123$) kerättiin eläytymismenetelmällä joulukuussa 2016 Tampereella ja Helsingissä kotoutumiskoulutuksissa ja kielikahviloissa, sekä sähköisellä lomakkeella maahanmuuttajien asioihin keskittyvien Facebook-sivustojen välityksellä. Vaikka kotoutumista ja maahanmuuttajia on tutkittu maailmanlaajuisesti paljonkin eri konteksteissa, eläytymismenetelmällä tehtyä maahanmuuttoon ja kotoutumiseen liittyvää tutkimusta ei juurikaan ole. Yleisesti ottaenkin eläytymismenetelmän käyttö tutkimuksessa on harvinaista Suomen ulkopuolella (ks. Wallin, Helenius, Saaranen-Kauppinen & Eskola 2015). Tässä tutkimuksessa eläytymismenetelmä valittiin aineistonkeruumenetelmäksi, koska kotoutumista ja siihen liitettäviä tekijöitä haluttiin tarkastella tarjoamalla vastaajille mahdollisuus käyttää vapaasti mielikuvitustaan, sekä ilmaista näkemyksiään, mielikuviaan ja kokemuksiaan ilman lomaketutkimuksen tai haastattelun strukturoitua rakennetta. Tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita vastaajien näkemyksistä, ei niinkään henkilökohtaisista kokemuksista. Eläytymismenetelmän tarinallinen luonne, sekä eläytyminen kuvitteellisen henkilön kautta tarjosi vastaajille mahdollisuuden etäännyttää itsensä aiheesta niin halutessaan. Ilmaisuihin oli vapaata myös kasvokkaisen vuorovaikutustilanteen asettamasta paineesta, tai omien, mahdollisesti traumaattistenkin kokemusten tuomasta tunnelatauksesta. Eläytymismenetelmää kuvataan tarkemmin tämän teoksen menetelmäartikkelissa (Eskola ym. 2017).

Aineiston keräämisessä käytettiin kahta erilaista, niin sanottua positiivista (A) ja negatiivista (B) kehyskertomusvariaatiota, joissa muuttuvana tekijänä oli kotoutumisen onnistuminen ja epäonnistuminen. Taustatekijöinä vastaajilta kysyttiin tulossyytä ja maassa oleskeluaikaa. Kehyskertomukset tarjottiin vas-

taajille sekä suomen- että englanninkielisinä, ja vastaajat saivat itse päättää, kummalla kielellä vastaavat. Käytetyn kielen osalta vastaukset jakautuivat suhteellisen tasaisesti: kaikista vastauksista 69 oli suomeksi, ja 54 englanniksi. Kehyskertomukset pyrittiin muotoilemaan lyhyiksi ja selkeiksi kummallakin kielellä, jotta sekä kertomuksen sisällön ymmärtäminen, että vastaaminen olisi mahdollista myös puutteellisella kielitaidolla. Kertomuksen henkilö (Ujel) pyrittiin nimeämään mahdollisimman neutraalisti, jotta se ei herättäisi etnisyyteen tai sukupuoleen viittaavia mielikuvia. Kehyskertomukset olivat:

- A) *Ujel on saapunut Suomeen vuosi sitten. Hänen kotoutumisensa on onnistunut hyvin. Kerro, mitä on tapahtunut.*
Ujel has arrived to Finland one year ago and the integration process has been successful. Tell what has happened.
- B) *Ujel on saapunut Suomeen vuosi sitten. Hänen kotoutumisensa ei ole onnistunut. Kerro, mitä on tapahtunut.*
Ujel has arrived to Finland one year ago and the integration process has not been successful. Tell what has happened.

Kerätyt vastaukset erosivat huomattavasti pituutensa puolesta; lyhyimmät vastaukset olivat muutaman sanan mittaisia, pisimmät kahden A4-liuskan mittaisia. Aineisto litteroitiin ja kerättiin Excel-taulukkoon, missä aineistoa luokiteltiin ja analysoitiin. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä noin 30 sivua (fontti Calibri, fonttikoko 11). Kerätystä kokonaismäärästä jätettiin analyysin ulkopuolelle 13 vastausta, jotka eivät vastanneet varsinaiseen kysymykseen, tai olivat muuten puutteellisia. Tarkemman analyysin piiriin jäi lopulta 110 vastausta (N=110).

Vastauksia kerättiin kahdeksasta eri paikasta ja sähköisellä kyselylomakkeella. Jokaiselle kyselypaikalle tai ryhmälle annettiin vastauksia koodatessa oma etuliite, minkä mukaan vastaukset olivat tarvittaessa identifioitavissa tiettyyn vastaajaryhmään. Etuliitteen perään lisättiin juokseva numerointi. Aineistoa lähdettiin analysoimaan aineistolähtöisen teemoittelun avulla ja pääteemat muodostettiin esiin nousevien aihealueiden mukaan. Vastauksissa esiintyneet kotoutumiseen liittyvät tekijät luokiteltiin kuuteen pääteemaan; kieli, työ, koulutus (tai muu aktiviteetti), ihmissuhde, byrokratia, muut (ks. taulukko 1). Aineistosta tehtiin vertailuja kahden eri kehyskertomuksen välil-

lä, eri kielisten kertomusten välillä, keräyspaikkojen ja vastaajaryhmien välillä, sekä vastaajien ilmoittamien taustamuuttujien (tulosityy, oleskeluaika) välillä.

Kielitaitoon ja työllistymiseen liittyvät osa-alueet olivat aineistosta helposti havaittavissa, ja viittauksia näihin oli määrällisesti eniten. Myös koulutukseen, ihmissuhteisiin, sekä byrokraatiaan liittyviä mainintoja löytyi vastauksista paljon. Näiden viiden pääluokan lisäksi aineistosta löytyi paljon teemoja, jotka eivät muodostaneet yksinään suurempaa kokonaisuutta, tai keränneet suurta määrää viittauksia. Näitä aihealueita varten luotiin analyysiin luokka muut. Teemojen määrällisen esiintymisen kartoitusta vaikeutti tarinoiden monitulkintaisuus, sekä se, että sama asia saattoi esiintyä yhdessä vastauksessa useamman kerran, tai samassa vastauksessa sekä kotoutumista edistävänä, että estävänä tekijänä. Huomattavaa on, että sekä analyysi, että laskelmat ovat tutkijan konstruktioita, johon tutkimustehtävä, sekä tutkijan intressit vaikuttavat. Tarkkoja ohjeita laskelmille ei ole, vaan laskelmat voivat perustua tiettyjen sanojen tai termien esiintymistiheyteen, mihin oman haasteensa tuovat esimerkiksi synonyymit, kiertoilmaisut, ironia, sekä se, että sama sana voi esiintyä erilaisessa muodossa, yhteydessä tai merkityksessä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Taulukko 1. Aineiston pää- ja alateemat (A=kotoutumista edesauttava, B= kotoutumista estävä)

KIELI (103)	TYÖ (75)	KOULUTUS (50)	IHMISSUHDE (40)	BYROKRATIA (33)	MUUT (41)
A: 62 B: 41	A: 46 B: 29	A: 44 B: 6	A: 19 B: 21	A: 15 B: 18	A: 13 B: 28
Kielikurssi (42)	Saa töitä (15)	Pääsee opiskelemaan (17)	On verkostoja (19)	Byrokraatia edesauttava (11)	Pitkä odotus (9)
Kielitaidon kehittyminen (19)	Ei saa töitä (14)	Haluua opiskella (6)	Ei verkostoja (12)	Byrokraatia estävänä (15)	Masennus, turhautuminen (5)
Puutteellinen kielitaito/ vaikea kieli (36)	Toivoo saavansa töitä/haluua vaihtaa alaa (16)	Kotoutumiskoulutus, kulttuuri, työelämäieto (11)	Vaikeudet lähestyä suomalaisia (9)	Oleskelulupa (7) (sis. 3 on, 2 ei, 1 epävarma, 1 viisumi)	Henkilökohtainen ominaisuus (27) (sis. 13 positivistista, 14 negatiivistista)
Kurssin, kotoutumissuunnitelman taso (6) (sis. 4 huono, 2 hyvä)	Kovat kielitaitovaatimukset työssä (9)	Koulutus kotimaassa (7) (sis. 4 hyvä, 3 riittämätön)			
	Aiempi työkokemus (10)	Rutiinia, merkitystä elämään (5)			
	Työharjoittelu (6)	Harrastus (4)			
	Epäoikeudenmukainen kohtelu (5)				

Eläytymismenetelmällä kerätystä aineistosta oli tarkoitus etsiä eroja eri kertomusvariaatioiden vastausten väliltä, eli kartoittaa sitä, kuinka kertomuksessa varioitu muuttuja vaikuttaa vastauksiin. Tässä tutkimusaineistossa suuri osa vastauksista kuitenkin sisälsi sekä kotoutumista edesauttavia, että estäviä tekijöitä kertomusvariaatiosta riippumatta, jolloin variaation vaikutuksen selvittäminen ei osoittautunut tarkoituksenmukaiseksi. Aineistossa esiintyi myös kertomuksia, joissa positiivisen kehyskertomuksen versiossa oli kuvattu kotoutumista estäviä tekijöitä, ja negatiivisessa versiossa edesauttavia tekijöitä.

Tulokset

Tyypillinen juoni kertomuksissa noudatti samankaltaista kaavaa kautta linjan, riippumatta kehyskertomusvariaatiosta, tai siitä, oliko vastaaja vastannut kehyskertomukseen ”oikein”, eli tuonut esiin kotoutumista edesauttavia tekijöitä positiivisessa kertomuksessa, tai estäviä tekijöitä negatiivisessa kertomuksessa. Versiosta riippumatta tyypillinen juoni kertomuksissa oli usein seuraavan kaltainen: Ujel saapuu Suomeen kielitaidottomana, hänellä ei ole ystäviä eikä työtä. Hän pääsee kielikoulutukseen, oppii suomen kieltä (vaikka oppiminen on haastavaa), sekä maan kulttuuria, minkä seurauksena hän saa ystäviä ja töitä. Variaatiosta riippumatta, kielitaito nähtiin usein avaimena, jonka avulla päästiin sisään niin yhteisöön, kuin työelämäänkin.

Tyypillinen positiivinen tarina Ujelin kotoutumisesta kertoo hänen päässeen kieli- tai kotoutumiskoulutukseen, missä hän oppii kieltä ja saa tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja työelämästä. Koulutuksen, ja siellä opitun kielitaidon myötä Ujel tutustuu ihmisiin, sekä toisiin opiskelijoihin, että suomalaisiin. Tämän seurauksena Ujelin yksinäisyys ja ulkopuolisuuden tunne helpottuvat, ja joissain tarinoissa koulutus, sekä uudet, opitut taidot tekivät hänestä myös rohkeamman. Hankitun kielitaidon avulla Ujel löytää joko työ- tai opiskelupaikan, ja tuntee itsenäistytävänsä, sekä tulevansa tiiviimmäksi osaksi yhteiskuntaa.

Tyypillisessä negatiivisessa tarinassa Ujel ei saa tarpeeksi ulkopuolista apua, tai hänen omat henkilökohtaiset ominaisuutensa estävät häntä hakeutumasta koulutukseen, missä hän voisi oppia kieltä ja paikallista kulttuuria.

Ujelin kielitaito ja paikallistuntemus jäävät heikoksi, minkä vuoksi hän ei kykene solmimaan ihmissuhteita, eikä työllistymään. Negatiivisessa tarinassa Ujelin elämää leimaa useampaan elämän osa-alueeseen liittyvä ulkopuolisuu-den tunne.

Kielitaito oli voimakkain yksittäinen asia, joka tuli esiin aineiston vastauksissa kautta linjan. 110 analysoidusta vastauksesta kielitaito tai kielikurssi mainittiin jollain tavoin 75 vastauksessa. Kielitaidon korostuminen vastauksissa ei ole yllättävä, sillä sen merkitys kotoutumiselle on todettu monissa tutkimuksissa (ks. esim. Dorchler & Jackson 2010). Kielitaidolla on suuri merkitys ihmisen identiteetille, sekä elämässä selviytymiselle. Henkilön asema on voinut kotimaassaan olla hyvinkin korkea, mutta uudessa maassa kielitaidotomana ja ilman verkostojaan hänestä tulee helposti ”ei-kukaan”, jolla ei ole kunnollisia mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä. (Ks. Hamara 2015.): *At home had a decent work and a respective but not in Finland* (D4). Heikko kielitaito voi aiheuttaa myös stressiä vuorovaikutustilanteissa, joihin liittyy varsinaisen verbaalisen kielitaidon lisäksi myös uusi, erilainen tapa käyttää eleitä, ilmeitä ja kehonkieltä (Schubert 2013, 66).

Kieleen liittyvien asioiden vaikutus kotoutumiseen mainittiin koko aineistossa 62 kertaa edistävänä ja 41 kertaa estävänä tekijänä. Kielitaito esiintyi lähes yhtä yleisesti kaikkien vastaajaryhmien vastauksissa erilaisista keräyspaikoista riippumatta. Koska kielitaidon hankkimiseen koettiin liittyvän niin usein haasteita, muutamassa vastauksessa ehdotettiin ratkaisuksi jopa englannin kielen virallistamista suomen ja ruotsin rinnalle. *Full fluency in Finnish is a challenge and he thinks government should declare English as an official language alongside Finnish and Swedish, it will greatly help the locals and the foreigners remove the communication gap* (19).

Työ ja kielitaito liitettiin vastauksissa usein yhteen. Puutteellisen kielitaidon katsottiin estävän, tai ainakin hidastavan Ujelin työllistymistä. Hän joutui usein myös tinkimään unelma-ammattistaan vajavaisen kielitaitonsa vuoksi. Joissain kertomuksissa Ujel harkitsi alan vaihtoa, tai oli jo valinnut uuden ammatin, jota tavoitella, koska hänen aikaisemmassa ammatissaan, tai toiveammattissaan oli vastaajan mielestä liian korkeat kielivaatimukset. *Täällä haluan vaihtaa ammattii, koska tosi vaikea saada sihteerin työpaikkaa ilman*

korkeaa suomen kielen tasoa. Sen takia mun unelmani nyt päästä ammatti koulutukseen myyjän alalla (A7).

Joistain kielitaidon ja työn yhteyttä käsitelleistä vastauksista saattoi aistia turhautumista, sekä tuntemuksia siitä, että Ujelin kohtelu työmarkkinoilla oli epäreilua hänen heikon kielitaitonsa vuoksi. *He also met at snow job an American who told his occupation is molecular biologist, but he was not able to find other job than snow jobs within seven years and with fairly well Finnish skills (D4).* Näitä tarinoita löytyi useampi eteenkin sähköisistä vastauksista. Sähköisten vastausten joukossa oli myös aineiston oikeastaan ainoa rasistisia kokemuksia kuvaava tarina (I8), missä Ujelin kerrottiin olleen rakettiteiteilijä, mutta Suomessa liian tumma lähes kaikkeen. Myös seuraava vastaus kuvaa hyvin pessimistisesti korkeasti koulutetun ulkomaalaisen mahdollisuuksia saada Suomessa koulutustaan ja kokemustaan vastaavaa työtä:

Although Ujel was granted a residence permit and has valuable academic and work experience, Ujel cannot get a job due to his (intermediate) level in Finnish not being acceptable for companies. As he has to reach fluency to be considered on an equal footing with Finns, Ujel cannot find a job other than ferry-cleaner (I14).

Vastausten perusteella Suomessa oleskelun pituus näytti vaikuttavan siihen, kuinka vastaajat kokivat mahdollisuutensa työmarkkinoilla. Verrattain vähän aikaa Suomessa olleet vastaajat (16 vastaajaa ilmoitti oleskelunsa pituudeksi alle vuoden, ja 62 vastaajaa 1–5 vuotta) tiedostivat heikon kielitaitonsa yhteyden vaikeuksiinsa työmarkkinoilla: *after knowing to speak finish well and write as well then I will be able to look for employment here (B9).* Kielitaidon tärkeän merkityksen tiedostamisesta huolimatta alle kuusi vuotta Suomessa asuneiden vastauksissa ei havaittu samanlaista katkeroitumista ja turhautumista vallitsevaa järjestelmää ja suomalaista yhteiskuntaa kohtaan, kuin pidempään, 6–10 vuotta (n=26) Suomessa asuneiden vastauksista.

The people from the TE office didnt really care about him, everything took so long and he felt like no one wants him in this country anyways. Thats why he didnt even try to adapt and integrate. (I1)

Maahanmuuttajan sopeutuminen uuteen yhteisöön noudattaa aina omaa yksilöllistä polkuaan, mutta integraatioprosessista on voitu löytää myös sa-

mankaltaisia, yksilöstä riippumattomia vaiheita. Useamman vuoden kestävässä alkuvaiheessa maahanmuuttajan motivaatio ja halu sopeutua uuteen ympäristöönsä on usein korkeimmillaan, ja kiinnostus uutta kieltä ja kulttuuria kohtaa on tässä vaiheessa suurinta. Vierauden tunne ja vastustusvaihe tulevat esiin yleensä vasta useamman vuoden oleskelun jälkeen. (Schubert 2013, 64–65.) Tämän tiedon valossa vaikuttaakin luonnolliselta, että oleskelunsa alkuvaiheessa olevat henkilöt näkevät tulevaisuutensa hieman valoisampana kuin pidempään maassa asuneet, ehkä jo kotoutumisensa vastustusvaiheeseen siirtyneet henkilöt.

Joistain työhön liittyneistä vastauksista tuli esiin myös pelko siitä, että oma aiemmin koulutuksen tai kokemuksen kautta hankittu ammattitaito häviää, koska sitä ei pääse Suomessa käyttämään. *Minä unohdin pikkubiljaa minun ammattitaidon koska ei käytyä, sen on surullinen* (D17). Vaikka kielitaito nähtiin useimmiten työllistymistä hidastavana, tai estävänä tekijänä, osassa tarinoita kielitaito puolestaan edesauttoi Ujelin työllistymistä: *Ujel opiskeli suomen kieli kursilla ja kotona. ... sitten hän etsii työpäikä hyvän palkan kanssa.* (I21).

Tarinoissa maahanmuuttajien suhtautuminen **koulutukseen** oli kaksijaakoista. Toisaalta monet olivat hyvin tyytyväisiä päästessään koulutukseen, ja vastaajat vaikuttivat arvostavan suomalaista koulutusjärjestelmää. Koulutuksen nähtiin myös tarjoavan uusia mahdollisuuksia tulevaisuudessa. *Toivottavasti tulevaisuudessa on mahdollisuus saada ammattikoulutus ja minun unelmaammatti, sitten olen tosi iloinen ihminen* (A1) *Koulutusjärjestelmä täällä on erittäin hyvä* (A8). Toisaalta jotkut koulutuksen vastauksissaan esiin tuoneet henkilöt olivat turhautuneita siihen, että heidän vielä aikuisina pitää täydentää osaamistaan kouluttautumisella. Näissä tapauksissa pitkät koulutusajat koettiin ajan hukkaamisena. Joissain vastauksissa kielitaito liitettiin työllistymisen tapaan myös koulutukseen pääsyä hidastavaksi, tai estäväksi tekijäksi. Vastaajat kertoivat tarvitsevansa parannusta kielitaidossaan päästääkseen opiskelemaan haluamaansa alaa:

Ujel on turvapaikanhakija ja hän haluaisi olla hyvää elämää mutta on vaikeaa Suomessa koska hänen työkokemus ja koulutus ei riitä ja ei onnistu. Hän loppuu suomen kielen kurssi 2 kuukautta sitten mutta hänen kielitaso

ei riitä vielä jos hän haluaisi mennä ammattikouluun tai töihin. Nyt hän ajattelee, että voi olla helpompi jos hän muuttuu toiseen maahan missä hän voi työskennellä koska hän on 45v vanha, hän tarvitsee rahaa ja hän ei halua riippuu valtiosta (E8).

Opiskeluun ja etenkin alkuvaiheen kieli- ja kotoutumiskoulutuksiin liitettiin usein myös ihmissuhteet ja elämän merkitykselliseksi kokeminen. Alkuvaiheen kurssit toivat elämään rytmiä ja tarkoitusta, sekä mahdollisuuden solmia ystävyysuhteita muihin opiskelijoihin: *Kun kaikki oli onnistunut, Ujel pääse Suomen kurssille. Hän oli todella iloinen koska mitkä aikaa hän oli kotona ja ei teke mitään. Ansiosta kurssista hän löysi paljon kavereita. (E7)*

Vastauksissa puhuttiin koulutuksesta myös aiemman, entisessä kotimaassa hankitun koulutuksen kautta. Jotkut vastaajat kokivat elämisen ja työllistymisen mahdollisuutensa Suomessa hyväksi olemassa olevan koulutuksensa vuoksi: *Mutta minä saan töitä, minulla on koulutustausta ja minä tietän mitä minä haluat tehdä myöhemmin mutta minä en tiedä miksi täytyy odottaa pitkä aika (B8).* Osa taas koki turhauttavaksi sen, etteivät voineet hyödyntää täällä aiempaa koulutustaan ja kokemustaan:

Kotimaassa hän oli kokenut lääkäri, mutta täällä Suomessa hänellä ei ole mahdollisuutta olla lääkäri. Hän puhuu vähän englantia ja voi auttaa potilaille, mutta ensin hänen pitää saada opiskelutodistusta. Hänelle on todella vaikea kotetua Suomessa, koska hän on 40-vuotias ja suomen kieli on vaikea hänelle. Hänellä on riittävä kokemusta, mutta hän ei osa suomea eikä englantia. (H4)

Myös kotoutumisen kannalta tärkeinä pidetyt **ihmissuhteet** liitettiin usein kielitaitoon. Vastauksissa mainittiin heikon kielitaidon vaikeuttavan ihmissuhteiden solmimista, mutta vastaavasti karttunut kielitaito helpotti kontaktin ottamista etenkin suomalaisiin. Kielitaidottomana Ujel koki itsensä usein yksinäiseksi ja ulkopuoliseksi, ja saattoi arastella sosiaalisia tilanteita, joissa joutui puhumaan kieltä, jota ei kunnolla osannut. Ihmissuhteet ja sosiaaliset verkostot mainittiin usein etenkin kotoutumista edesauttavana tekijänä, ja toisaalta verkostojen puuttuminen koettiin kotoutumista estävänä tekijänä: *He was not interested in learning the language. It is the most important thing when we move to another country. It helps to find good job also making friends (H9).*

Kielitaidon harjoittaminen koettiin monessa tarinassa hankalaksi suomalaisten ystävyysuhteiden puuttumisen vuoksi, ja yksinäisyys aiheutti ulkopuolisuuden tunnetta, sekä vaikeuksia kokea itseään yhteiskuntaan kuuluvaksi. Ihmissuhteisiin liittyen useammassa vastauksessa tuotiinkin esiin hankaluus solmia ystävyysuhteita juuri suomalaisiin:

Hän yrittää saada suomalaisia ystäviä koska hän haluaa puhua suomea heidän kanssa. Koska suhteita ihmisiin tärkeä. Mutta hän ei ole onnistunut saada ystäviä koska on niin vaikea tehdä suhteita suomen ihmisiin kanssa. En tiedä miksi. Sen takia hän ei käyttänyt kieli ja unohtanut paljon siitä mitä opin (E11).

Sosiaalisten verkostojen ja kantaväestöön solmittujen suhteiden tärkeä rooli kotoutumisessa on havaittu jo monessa tutkimuksessa (ks. esim. Ali & Fokkema 2015), mutta osaltaan niiden korostuminen aineistossa voi johtua siitä, että monen vastaajan oleskeluaika Suomessa oli vielä verrattain lyhyt, alle viisi vuotta. Kotoutumisen vaiheita tutkittaessa on havaittu, että valtaväestön kanssa solmituilla ystävyysuhteilla on kotoutumisen ensimmäisinä vuosina erityisen positiivinen vaikutus, ja niitä pidetään silloin suurimmassa arvossa. Akkulturaatioprosessiin liittyvä vieraantumisen tunne ja stressi tulevat kukaan vasta myöhemmässä vaiheessa. (Schubert 2013, 65.)

Yleisesti ottaen kotoutumisen onnistumiseen liittyvissä ihmissuhteissa tuotiin esiin enimmäkseen ystävyysuhteita perheen ja etenkin parisuhteen jäädessä vähemmälle huomiolle. Aineiston perusteella kotoutumisen kannalta vähäisenä näyttäytyvä parisuhteen merkitys vaikuttaa hieman yllättävältä sen valossa, että noin kolmasosa vastaajista (n=41/123) ilmoitti tulosyykseen perhesuhteet, ja myös tarinoiden Ujelilla Suomeen tulo liittyi usein parisuhteeseen. Toisaalta juuri ikätovereiden huomattava merkitys kotoutumiselle on tullut esiin esimerkiksi Ali ja Fokkema (2015) tutkimuksessa. Ikätovereiden merkitys näkyi etenkin koulutustasossa, rikostilastoissa sekä terveydessä. Valtaväestöön kuuluvien ikätovereiden kanssa vietetty aika sai todennäköisemmin omaksumaan heidän tapansa.

Byrokratiaa käsiteltiin aineiston vastauksissa suurin piirtein yhtä usein edesauttavana (n=11), kuin estävänä (n=15) tekijänä. Byrokratian edesauttava kokeneiden tarinoissa mainittiin TE-toimiston, Kelan, oppilaitoksen,

poliisiin, tai muun virallisen tahon olleen ystävällinen ja auttaneen Ujelia kotoutumisessa: *Starting from the first minute that he arrived everybody was very kind to him – people in the police, in the reception center, migration office. They explained him how the system works and recommended to contact organisations that can help to integrate* (D3). Vastaavasti vastauksissa, joissa byrokratia kuvattiin kotoutumista estävänä, viranomaiset koettiin yhteistyöhaluttomiksi ja epäystävällisiksi. Useassa vastauksessa, jotka kertoivat byrokratian negatiivisista vaikutuksista kotoutumiseen, mainittiin myös pitkät odotusajat:

From the part of government, they are not very helpful. Their attitude is that you need to know your own rights and know where to go automatically. Their attitude is "our customers need to know this themselves", using the word customer wrongly. If the police, migri, maistraatti, kela and banks help out, you can get into a cycle of never getting your idnr, idcard, bankaccount or any of the basic issues you need to exist in this country. And if you dont have an id or a bankaccount, you cant get a job or apply for one or do any of the basic necessary things that live requires (I27).

Aineiston vastauksissa ryhmästä muut nousivat voimakkaimmin esiin **henkilökohtaiset ominaisuudet**, jotka nähtiin lähes yhtä usein kotoutumista edistävinä (n=13), kuin estävänä (n=14) tekijöinä. Edistävinä ominaisuutena esiin tuli useimmiten ahkeruus: Ujel opiskeli ahkerasti kieltä, oli ahkera työharjoittelussa tai etsi ahkerasti työtä. *Hän on ahkaraa koska hän oppi heti suomi keili ja kulturi. Hän ei pelkaa koska rubkija naine* (D6). Haluttomuus oppia kieltä, sopeutua tai tehdä yhteistyötä viranomaisten kanssa, sekä laiskuus mainittiin kotoutumista estävinä henkilökohtaisina ominaisuuksina. Persoonalliset ominaisuudet saattoivat vaikeuttaa sekä sosiaalista kanssakäymistä että kielenoppimista. Ujel kuvattiin joissain tarinoissa ujoksi ja pelokkaaksi, minkä vuoksi hän ei rohjennut ottaa kontaktia, muihin ihmisiin tai harjoittaa kielitaitoaan: *Yksi este oli se, että hän on tosi ujo poika. Hänelle vaikea tutustua ihmisiä, siksi hän oli aina yksin* (F5). ... *but if he is lazy, not pro-active, and irresponsible the process may not be easy* (D14).

Aineistosta puuttuneet osa-alueet

Aineistossa huomiota kiinnitti monen usein kiinteästi maahanmuuttoon liitettävän osa-alueen vähäinen esiintyvyys tai puuttuminen kokonaan vastauksista. Uskonto, ja etenkin sen ulkoiset merkit, kuten pukeutuminen, ruokailu ja rukoukset, mielletään monesti maahanmuuttajien ja kantäväestön välille kitkaa tuottavaksi asiaksi. Esimerkiksi monissa Euroopan maissa on viime vuosina käyty keskustelua siitä, millaiset uskonnolliset tavat ja erityispiirteet ovat hyväksyttäviä esimerkiksi pukeutumisen suhteen (Martikainen & Hailkola 2010). Vaikka uskonnon voisi siis ajatella olevan yksi maahanmuuttajien kotoutumisen kannalta ongelmallinen osa-alue, se mainittiin vain yhdessä aineiston vastauksessa. Aineiston valossa vaikuttaa siis siltä, että maahanmuuttajat eivät koe uskonnon roolia kotoutumisessaan kovinkaan merkittäväksi. Toisaalta tämä voi kertoa myös siitä, että suomalainen, lakiinkin (Uskonnonvapauslaki 453/2003) kirjattu uskonnonvapaus, toteutuu käytännössä, ja maahanmuuttajien on mahdollista harjoittaa uskonnollista vakaumustaan ilman ongelmia.

Toinen aineistosta puuttunut osa-alue oli maahanmuuttajien oikeus säilyttää ja ylläpitää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Vaikka virallisissa maahanmuuttajien kotoutumiseen ja koulutukseen liittyvissä dokumenteissa (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010; Opetushallitus 2017; Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014) puhutaan paljon tästä oikeudesta, puuttui tämä aspekti kokonaan aineiston vastauksista. Päinvastoin, oman kielen ja kulttuurin vaikutus nähtiin ennemminkin kotoutumista estävänä tekijänä, mikäli tulijan vuorovaikutustapahtumat sisälsivät vain entisen kotimaan kulttuuria ja kieltä:

1) Ujel oli kieli koullussa hänen saaman maalainen kanssa. Hän puhui hänen omaa kieltä koko ajan. Myös kotona hän puhui vain hänen äidinkieltän. 2) minä ajatellen että hän ei mennyt kieli kahvilan tai eri juhlan. 3) Hän oli yksin koko ajan, kuitenkin olisi helpompi etä hänellä olisi suomalaisen saman ikäinen kaveri (D10).

Se, kuinka tärkeäksi maahanmuuttaja kokee oman kulttuurinsa säilyttämisen, riippuu osaltaan siitä, missä vaiheessa henkilökohtaista akkulturaatioprosessiaan hän on. Vaiheet eivät välttämättä etene suoraviivaisesti samaan tahtiin, vaan jokaisen tulijan kehitys on yksilöllistä. Akkulturaatioprosessi on jaotel-

tu viiteen eri vaiheeseen; konformisuusvaiheeseen, ristiriitaisuusvaiheeseen, uppoutumisvaiheeseen, itsetutkiskeluvaiheeseen ja bikulturalismivaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa enemmistökulttuuri koetaan positiivisena ja oma kulttuuri negatiivisena. Ristiriitavaiheessa tulija tiedostaa kummankin kulttuurin hyvät ja huonot puolet, kun taas uppoutumisvaiheessa oma kulttuuri nousee tärkeämmäksi, ja valtakulttuuria pyritään torjumaan. Neljännessä itsetutkiskelun vaiheessa tarkastellaan kriittisesti sekä oman, että uuden maan kulttuurin ominaisuuksia, ja löydetään tasapaino niiden välille. Viimeisessä bikulturalismin vaiheessa henkilö oppii arvostamaan kumpaakin elämässään vaikuttavaa kulttuuria. (Sue & Sue 1990.) Akkulturaatioon liittyen kiinnostava on myös tutkimustulos, jonka mukaan tulijoiden oman kulttuurin säilyttämiseen hyvin suopeasti suhtautuvassa Kanadassa monet maahanmuuttajat identifioivat usein itsensä ensisijaisesti kanadalaisiksi, ohi muiden etnisten identiteettiensä. (Oudenhoven 2006, 163.)

Suuri osa kyselyyn vastanneista (n=78/ 123) oli oleskellut Suomessa alle kuusi vuotta. Monet heistä olivat varmasti vielä kotoutumisensa alkuvaiheessa, jolloin uusi kieli ja kulttuuri kiinnostavat usein enemmän kuin oma aikaisempi kulttuuri. Kotoutumisen myöhemmässä, uppoutumisvaiheessa, oma tausta ja sen säilyttäminen nousevat tärkeämpään rooliin. (Schubert 2013; Liebkind 1994.)

Myös kansalaisuuden saamisella on koettu olevan merkitystä kotoutumisen kannalta (esim. Saukkonen 2013b, 84). Kerätyssä aineistossa yksikään vastaaja ei kuitenkaan maininnut kansalaisuuden vaikuttavan millään tavalla kotoutumiseensa. Ainoastaan oleskelulupaan, sen saamiseen, tai hakuprosessin liittyviin vaikeuksiin viitattiin muutamassa vastauksessa.

Huomioitavaa oli, että selkeät viittaukset rasistiseen kohteluun puuttuivat lähes kokonaan. Vain yksi, tarina (SK8) kertoi Ujelin olleen liian tumma oppimaan kieltä tai työskentelemään, ja yhdessä tarinassa kuvattiin suomalaisten olevan ”kohteliaasti rasistisia”:

As for the Finnish people, they are engulfed in an introvert cloud of polite racism and indifference, befriending nobody outside of their own circle of friends, that they have accumulated in kindergarten. There simply are no ways into the society (I33).

Tietynlaista turhautumista ilmeni kuitenkin useammassakin tarinassa, joissa kerrottiin Ujelin joutuvan tekemään vähemmän arvostettuja töitä, koska häntä ei esimerkiksi puutteellisen kielitaidon vuoksi kelpuutettu koulutustaan vastaaviin tehtäviin. Tarinoissa, joissa maahanmuuttajien kohtelu työmarkkinoilla kuvattiin syrjiväksi, Ujel kuvattiin korkeasti koulutetuksi, kuten molekyylibiologiksi, rakettitieteilijäksi tai insinööriksi. Korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien onkin todettu kokevan kohtelunsa työmarkkinoilla matalammin koulutettuja useammin epäoikeudenmukaiseksi. Esimerkiksi Verkuyten (2016) on havainnut tutkiessaan integraation paradoksiksi kutsu- maansa ilmiötä, että korkea koulutus voi saada maahanmuuttajan kokemaan itsensä helpommin syrjityksi, eikä korkea koulutus aina välttämättä sido tulijaa tiukemmin uuteen yhteiskuntaan, vaan saattaa saada aikaan jopa päinvas- taisen reaktion. Korkeasti koulutetuilla on usein enemmän kontakteja ja ver- tailupintaa valtaväestöön, he kykenevät heikommin koulutettuja helpommin tunnistamaan ja tiedostamaan epätasa-arvoisen kohtelun, heidän tulevaisuu- den odotuksensa muodostuvat korkeammiksi ja pudotus odotusten ja todelli- suuden välillä on tällöin suurempi. Matalamman koulutuksen omaavat hen- kilöt voivat myös helpommin syyttää huonosta työllisyysilanteestaan omia puutteellisia taitojaan, kun taas korkeammin koulutetut kääntävät useammin syyttävän sormensa oman osaamisensa sijaan ympäröivään yhteiskuntaan ja sen olosuhteisiin.

Eniten viittauksia epäasialliseen ja epäoikeudenmukaiseksi koettuun koh- teluun löytyi sähköisellä lomakkeella kerätystä aineistosta (n=8/39). Samoin sähköisten vastausten joukossa oli eniten tarinoita kotoutumisen kannalta ne- gatiiviseksi koetusta byrokratiasta. Tämä herättääkin kysymyksen siitä, pys- tyivätkö vastaajat verkon tuoman kasvottomuuden turvin ilmaisemaan näke- myksiään voimakkaammin kuin muiden vastaajaryhmien osallistujat.

Pohdinta ja johtopäätökset

... as soon as he started learning the language and understanding it, he started to feel that he is a part of the society (SK5).

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että maahanmuuttajat kokivat kielitaidon merkittävimmäksi kotoutumiseen vaikuttavaksi tekijäksi. Kielitaito kuvattiin ikään kuin avaimena erilaisiin yhteiskunnallisiin lukkoihin; työ- ja opiskelupaikan saamiseen, sosiaalisiin vuorovaikutusmahdollisuuksiin, sekä elämän merkitykselliseksi kokemiseen. Kielitaidon merkitys erityisesti maahanmuuttajien työllistymiselle tuli voimakkaasti esiin aineistossa, ja vastaajat kokivat työllistymisvaikeuksien usein liittyvän juuri puutteelliseen kielitaitoon. Tämä tulos saakin tukea aikaisemmista tutkimuksista, joissa on todettu, että vaikka työllistymisessä on eroja kansallisuuksien välillä, puutteellinen kielitaito on eroista huolimatta merkittävin työllistymisen este kaikissa ryhmissä (Railo 2012, 430). Lisäksi maahanmuuttajien taloudellisen statuksen nousun on todettu liittyvän heidän sosiaalisen pääomansa karttumiseen (kuten kielen oppimiseen sekä verkostojen solmimiseen). Vertaillen maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä sosioekonomista liikkuvuutta Duncan ja Trejo (2015) havaitsivat maahanmuuttajien tulojen kasvavan vuoden maassa oleskelun jälkeen. Tulojen kasvun katsottiin liittyvän paljolti juuri maakohtaisen sosiaalisen pääoman, kuten kielitaidon ja sosiaalisten verkostojen kehittymiseen.

Aineiston perusteella kielitaitoon olisi siis panostettava, koska sekä maahanmuuttajat että yhteiskunta laajemminkin (Eronen ym. 2014) näkevät sen kotoutumisen kannalta ensiarvoisen tärkeänä. Tulosten perusteella on kuitenkin tarpeen pohtia, tuottaako nykyinen kielikoulutus parasta mahdollista lopputulosta maahanmuuttajien tai yhteiskunnan kannalta, ja millä tavoin kielikoulutusta voitaisiin kehittää. Moni vastaaja toi esiin turhautumisen kielitaidon hankinnan ja kurssituksen pitkään keston ja hitaaseen etenemiseen. Tutkimuksissa onkin todettu (Doerschler & Jackson 2010, 151) etteivät kotoutumisen yhteydessä järjestetyt kielikurssit kykene välttämättä hyvistä tarkoituksistaan huolimatta vastaamaan maahanmuuttajien tarpeisiin, tai täyttämään asetettuja tavoitteita. Niin Saksassa, Ruotsissa kuin Hollannissakin kielitaidon hankkiminen kurseilla on osoittautunut odotuksia hitaammaksi. Hollannissa vain 13 % kurssilaisista kokee saavuttavansa työelämässä vaaditun tason, ja vain yksi kolmasosa uskoo kykenevänsä selviytymään jokapäiväisistä tilanteista. Ruotsissa kurseille osallistuneista maahanmuuttajista vain 35 % kokee olevansa kielitaitonsa puolesta valmiita työelämään. Saksassa kurssilai-

set saavuttavat vain harvoin vaaditun B1 tason. Tulosten perusteella voisi päätellä, että joko tavoiteltava osaamisen taso asetetaan liian korkealle, tai kurssit eivät kykene vastaamaan osallistujien tarpeisiin.

Maahanmuuttajien työllistymiseen ja heille asetettuihin kielitaitovaatimuksiin on aina vaikuttanut kulloinenkin taloudellinen tilanne. 1980-luvulla vietnamilaiset pakolaiset työllistyivät usein hyvinkin puutteellisella kielitaidolla, mutta lamavuosina jopa siivoojilta on saatettu vaatia lähes täydellistä kielitaitoa. Toisaalta korkea ammattitaito sekä hyviksi koetut persoonalliset ominaisuudet ovat voineet kompensoida maahanmuuttajataustaisen työntekijän heikkoa kielitaitoa. (Hujanen 2010, 229–231.) Niin työmarkkinoiden, maahanmuuttajien kuin koko yhteiskunnan kannalta olisi hyvä pohtia, kuinka kielitaitovaatimukset saataisiin asetettua realistiselle tasolle niin, että työturvallisuus työpaikoilla pystytään takaamaan, mutta liian korkeat vaatimukset eivät turhaan estäisi työllistymistä. Niin yksilö- kuin yhteiskuntatasollakin on kyseenalaista jättää käyttämättä henkilön vuosikymmenten aikana kerryttäjä kokemus liian tiukkojen kielellisten vaatimusten vuoksi.

Kirsti Hujasen (2010, 229–231) mukaan kielitaito tulisi aina nähdä suhteessa tiettyyn tilanteeseen tai tehtävään, ja hän toteaaakin osuvasti, että turistespanjalla voi hyvin hoitaa lomamatkan ravintolatilauksen, muttei liikekirjeenvaihtoa. Maahanmuuttajia rekrytoitaessa olisi hyvä pysähtyä miettimään, millainen kielitaito määritellään kulloinkin hyväksi. Kielitaito olisi myös nähtävä toiminnallisena, eli kuinka henkilö kykenee kielellisesti selviytymään esimerkiksi tietyissä tilanteissa työpaikalla. Kussakin ammatissa tarvittavan kielitaidon määrittely vaatii työtehtävien ja niihin liittyvien vuorovaikutustilanteiden kartoittamista ja pohdintaa siitä, millaista kielitaitoa työntekijältä vaaditaan työssä suoriutumiseksi. Tarvittavan taitotason määrittelyn myötä saataisiin selkeät perusteet työhön liittyvän kielitaidon testaukselle ja arvioinnille.

Tutkimus osoittaa tarpeelliseksi keskustelun siitä, olisiko kielitaitovaatimusten alentaminen mahdollista tietyissä työtehtävissä, ja millaisia mahdollisuuksia työpaikoilla olisi toimia kielen opiskelun areenana. Nykyistä nopeampi työllistyminen, sekä mahdollisuus nopeaan kielen oppimiseen työpaikalla voisi vähentää tulijoiden turhautumista, passivoitumista, sekä olemassa olevan

ammattitaidon heikentymistä. Nopeampi työllistyminen palvelisi myös yhteiskuntaa kulujen alenemisen muodossa. Yhtenä ratkaisuna kielenopiskelun keinojen lisäämiseksi sekä maahanmuuttajien työllistymismahdollisuuksien parantamiseksi onkin ehdotettu työpaikoille nykyistä suurempaa roolia kielen opiskelussa. (Hujanen 2010.)

Tutkimuksessa moni vastaaja mainitsi yhtenä haasteena kielenoppimisessa vähäiset kontaktit paikallisväestöön, jolloin kieltä ei pääse harjoittamaan käytännön tilanteissa. Hyödyllistä olisikin myös pohtia, kuinka voitaisiin tukea maahanmuuttajien mahdollisuuksia solmia toimivia ja heidän tarpeitaan palvelevia sosiaalisia suhteita kantaväestöön. Tässä valossa juuri työyhteisöt voisivat toimia välittäjinä maahanmuuttajien ja suomalaisten välillä. Työn tekeminen yhdessä tarjoaisi areenan luonnolliseen kanssakäymiseen ja yhteysien solmimiseen. Työpaikka voi olla tulijalle mitä mainioin paikka kartuttaa kielitaitoaan, sekä tutustua suomalaiseen kulttuuriin ja työelämän käytäntöihin. (Hujanen 2010.) Suhteet maahanmuuttajien ja suomalaisten välillä parantaisivat maahanmuuttajien taitoja ja elämänlaatua monella heidän tärkeäksi kokemalla elämän osa-alueella; kielitaidon kehittämisessä, työllistymismahdollisuuksien parantumisessa, sosiaalisten verkostojen solmimisessa, itsenäisyydessä ja yhteisön osaksi kuulumisessa.

Usein niin kotoutumisesta kuin kotoutujista puhutaan hieman harhaanjohtavasti yhtenä suurena kokonaisuutena, vaikka kotoutujien joukko on hyvin heterogeeninen (Sutela & Larja 2015), ja myös kotoutuminen prosessina pitää sisällään monia erilaisia elämän osa-alueita. (Ks. esim. Manatschal & Stadelmann-Steffen 2014, 405; Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 71–76.) Tulijoiden on todettu hyötyvän myös eri tavoin kielitaitonsa kehittämisestä, esimerkiksi koulutustaustasta riippuen (Larja & Sutela 2015, 75). Jotta kotoutumiskoulutusta pystyttäisiin järjestämään yhteiskunnan kannalta katsottuna mahdollisimman kustannustehokkaasti, ja niin, että koulutus palvelisi mahdollisimman hyvin kohderyhmänsä tarpeita, tarvittaisiin tarkempaa tutkimusta siitä, millaisia erityistarpeita kullakin ryhmällä on. Kielellisten valmiuksiensa ja koulutustasonsa suhteen hyvin heterogeenisen ryhmän opettaminen on varmasti haastavaa ja ongelmallista myös opettajalle. Mikäli osa kotoutettavista saataisiin nopeammin ja kevyempien tukitoimien avulla ak-

tiivisen elämän alkuun, jäisi enemmän resurssia niiden kotoutujien käyttöön, jotka tarvitsevat enemmän tukea.

Nopeus kotouttamisessa vaikuttikin olevan avainasemassa sen onnistumista tarkasteltaessa. Aineiston vastauksista esiin tuleva turhautuminen työllistymisen hankaluutta ja korkeita kielitaitovaatimuksia kohtaan kasvoi oleskeluajan pidentyessä. Turhautuminen ja negatiivisemmaksi muuttuva asennoituminen voivatkin haitata kotoutumisprosessia, mikäli tulija kokee, ettei hänellä ole mahdollisuutta itse vaikuttaa tilanteeseensa, tai ettei hänen taitojaan arvosteta. Tämän tutkimuksen tulosten valossa olisi tärkeää, etteivät tulijat ehtisi turhautua ja katkeroitua pitkään odotusaikaan, vaan heidän taitonsa ja osaamisensa voitaisiin hyödyntää mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

Lähteet

- Ali, S. & Fokkema, T. 2015. The importance of peers: Assimilation patterns among second-generation turkish immigrants in western europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 41 (2), 260–283.
- Alitolppa-Niitamo, A., Fågel, S. & Säävälä, S. (toim.) 2013. Olemme muuttaneet – ja kotoudumme: Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto.
- Berry, J. W. 1984. Cultural Relations in Plural Societies: Alternatives to Segregation and Their Socio-Psychological Implications. Teoksessa M. Brewer & N. Miller (toim.) *Groups in Contact*. New York: Academic Press, 11–27.
- Berry, J.W. 2006. Contexts of acculturation. Teoksessa *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press, 33–42.
- Berry, J. W., Kim, U., Power, S., Young, M. & Bujaki, M. 1989. Acculturation Attitudes in Plural Societies. *Applied Psychology. An International Review* 38 (2), 185–206.
- Borschard, M. 2012. Germany. Political Parties and the Integration Debate. Teoksessa Vit Novotny (toim.) *Opening the Door? Immigration and Integration in the European Union*. Brussels: Centre for European Studies, 395–420.
- Doerschler, P. & Jackson, P. I. 2010. Host Nation Language Ability and Immigrant Integration in Germany: Use of GSOEP to Examine Language as an Integration Criterion. *Democracy and Security* 6 (2), 147–182.
- Duncan, B. & Trejo, S. J. 2015. Assessing the Socioeconomic Mobility and Integration of U.S. Immigrants and Their Descendants. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 657 (1), 108–135.
- Ersanilli, E. & Koopmans, R. 2010. Rewarding integration? Citizenship Regulations and the Socio-Cultural Integration of Immigrants in the Netherlands, France and Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36 (5), 773–791.
- Eronen, A., Härmälä, V., Jauhiainen, S., Karikallio, H., Karinen, R., Kosunen, A., Laamanen, J.-P. & Lahtinen, M. 2014. Maahanmuuttajien työllistyminen – Taus-tatekijät, työnhaku ja työvoimapalvelut. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 6/2014.
- Eskola, J., Karayilan, S., Kaski, T., Lehtola, T., Mäenpää, T., Nishimura-Sahi, O., Oede, A.-M., Rantanen, M., Saarinen, S., Toivikko, P., Valtonen, M. & Wallin, A. 2017. Eläytymismenetelmä 2017: Ohjeita ja kokemuksia menetelmästä kiinnostuneille. Teoksessa J. Eskola, T. Mäenpää & A. Wallin (toim.) *Eläytymismenetelmä 2017: Perusteema ja 11 variaatiota*. Tampere: Tampere University Press.
- Forsander, A. 2003. Insiders or Outsiders Within? Immigrants in the Finnish Labor Market. Teoksessa *Yearbook of Population Research in Finland*. Helsinki: University of Helsinki, 55–72.
- Hamara, J. 2015. Ei sanoin, vaan teoin. Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen maailmalla vaatii eri kulttuurien huomioimista. *Pakolainen* 2, 8–10.
- Hujanen, K. 2010. ”Vaatimuksena hyvä suomen kielen taito...”. Teoksessa H.-P. Huttunen & S. Äärilä (toim.) *Avoin suomi – kuka vastaa? Työperusteisesta maahanmuutosta*. Helsinki: Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, 228–233.

- Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386#L1>. (Luettu 28.2.2017.)
- Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 493/1999. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493>. (Luettu 12.4.2017.)
- Larja, L. & Sutela, H. 2015. Ulkomaalaistaustaisten miesten työllisyysaste lähes samalla tasolla kuin suomalaistaustaisella – naisilla enemmän vaikeuksia työllistyä. Teoksessa T. Nieminen, H. Sutela & U. Hannula (toim.) Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Helsinki: Tilastokeskus, 71–82. http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_uso_201500_2015_16163_net.pdf. (Luettu 20.4.2017.)
- Liebkind, K. 1988. Me ja muukalaiset: ryhmäraajat ihmisten suhteissa. Helsinki: Gaudeamus.
- Liebkind, K. 1994. Maahanmuuttajat: Kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Manatschal, A. & Stadelmann-Steffen, I. 2014. Do Integration Policies Affect Immigrants' Voluntary Engagement? An Exploration at Switzerland's Subnational Level. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 40, No. 3. Routledge, 404–423.
- Martikainen, T. & Haikkola, L. 2010. Maahanmuutto ja sukupolvet. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Martikainen, T., Saari, M. & Korkiasaari, J. 2013. Kansainväliset muuttoliikkeet ja Suomi. Teoksessa T. Martikainen, P. Saukkonen & M. Säävälä (toim.) *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus, 23–54.
- Nieminen, T., Sutela, H. & Hannula, U. (toim.) 2015. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_uso_201500_2015_16163_net.pdf. (Luettu 20.4.2017.)
- Opetushallitus. 2017. Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden opetus. Opetushallituksen verkkosivut. http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/kieli_ja_kulttuuriryhmat/maahanmuuttajataustaiset_oppilaat. (Luettu 28.2.2017.)
- van Oudenhoven, J. P. 2006. *Immigrants*. Teoksessa *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press, 163–180.
- Perhoniemi, R. & Jasinskaja-Lahti, I. 2006. Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla. *Seurantatutkimus vuosilta 1997–2004*. Helsinki: Helsingin kaupungin hankintakeskus.
- Pitkänen, P., Kalekin-Fishman, D. & Verma, G. 2002. *Education and immigration: Settlement Policies and Current Challenges*. London: Routledge.
- Railo, E. 2012. Finland. *The Slow Awakening of Immigration Policy*. Teoksessa V. Novotny (toim.) *Opening the Door? Immigration and Integration in the European Union*. Brussels: Centre for European Studies, 421–447.

- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus>. (Luettu 31.3.2017.)
- Sam, D. L. & Berry, J. W. (toim.) 2006. Introduction. Teoksessa *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press, 2–7.
- Saukkonen, P. 2013a. Erilaisuuksien Suomi: Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot. Helsinki: Gaudeamus.
- Saukkonen, P. 2013b. Maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikat. Teoksessa T. Martikainen, P. Saukkonen & M. Säävälä (toim.) *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus, 81–97.
- Schubert, C. 2013. Kotoutumisen psykologiaa. Teoksessa A. Alitolppa-Niitamo, S. Fägel & M. Säävälä (toim.) *Olemme muuttaneet - ja kotoudumme: Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä*. Helsinki: Väestöliitto, 63–77.
- Sue, D. W. & Sue, D. 1990. *Counseling the Culturally Different. Theory and Practice*. John Wiley & Sons, New York.
- Sutela, H. & Larja, L. 2015. Ulkomaalaistaustaisessa väestössä paljon korkeasti ja paljon matalasti koulutettuja. Teoksessa T. Nieminen, H. Sutela & U. Hannula (toim.) *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Helsinki: Tilastokeskus, 29–42. http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_uso_201500_2015_16163_net.pdf. (Luettu 29.4.2017.)
- Tiilikainen, M. 2007. Etniset vähemmistöt Suomessa. *Duodecim* 123 (4), 437–9.
- Tilastokeskus. 2017. Maahanmuuttajat ja kotoutuminen. <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/index.html>. (Luettu 13.2.2017.)
- UN. 2017. <http://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2016/01/244-million-international-migrants-living-abroad-worldwide-new-un-statistics-reveal/>. (Luettu 13.2.2017.)
- Uskonnonvapauslaki 453/2003. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030453>. (Luettu 28.2.2017.)
- Verkuyten, M. (2016). The integration paradox: Empiric Evidence from the Netherlands. *American Behavioral Scientist*, 60 (5–6), 583–596.
- Wallin, A., Helenius, J., Saaranen-Kauppinen, A. & Eskola, J. 2015. Eläytymismenetelmän ensimmäiset kolme vuosikymmentä: menetelmällisestä erikoisuudesta vakiintuneeksi tutkimusmetodiksi. *Kasvatus* 46 (3), 247–259.
- Wihtol de Wenden, C. 2012. France. Unresolved Controversies Facing a Country with a Long History of Immigration. Teoksessa Vit Novotny (toim.) *Opening the Door? Immigration and Integration in the European Union*. Brussels: Centre for european studies, 199–220.
- Yaya, M. E. 2016. Within Inequality Characteristics and Adaptation of Immigrants in the United States. *Review of Economics of the Household* 14(3), 695–714.
- Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>. (Luettu 26.4.2017.)